

BIR MAVZUNING TURFA TALQINLARI

Raimova Hilola Ma'murjon qizi

Qo'qon universiteti Filologiya kafedrasida katta o'qituvchisi

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada Amiriy va Xorazm ijodkorlari, ularning asarlari ma'lum darajada tahlil qilingan. Qo'qon adabiy muhitining asoschisi Amiriy ijodining mavzu ko'lami, ifoda tarzi haqida ma'lumotlar keltirilgan. Xorazm adabiy muhiti vakillarining Amiriy murojaat qilgan mavzularga munosabati xususidagi mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Adabiy muhit, mavzu, mohiyat, mumtoz adabiyot, oshiq, mashuqa, raqib, folklor, folklorizm, obraz, zohid, tasavvuf, ilohiy ishq, lirik qahramon, izdoshlik.

Abstract. This article analyzes the works of Amiri and Khorezm artists to a certain extent. Information is provided about the scope of the work of Amiri, the founder of the Kokand literary environment, the style of expression. Observations are made about the attitude of representatives of the Khorezm literary environment to the topics addressed by Amiri.

Keywords: Literary environment, theme, essence, classical literature, lover, mistress, rival, folklore, folklorism, image, ascetic, mysticism, divine love, lyrical hero, following.

Аннотация. Поэма не написана Амирием и Хорезмом, но их влияние не оценено при анализе Цилингана. Кокконская литература муhитининг asoschisi Amiriy, сочетающая в себе мавзу колами, выражает истинную историю связанных с этим вопросов. Хорезмская литература мухити вакиларининг Амирий муроджаат килган статьи на темы особых интересов.

Ключевые слова: Литературная среда, тема, сущность, классическая литература, возлюбленный, любовница, соперница, фольклор, фольклоризм, образ, подвижник, мистицизм, божественная любовь, лирический герой, следование.

KIRISH

Mumtoz adabiyotimiz haqida gap ketganda, avvalo, shu narsaga alohida to'xtalib o'tish kerakki, ko'p asrlik faoliyati davomida har bir yetishib chiqqan ijodkor ta'sirida boyidi, sayqallandi. Bu boyish nimalarda ko'rinadi:

1. Yangidan yangi obrazlar paydo bo'ldi;
2. Mavzular tarkibi kengaydi;
3. Har bir ijodkor o'z uslubini yaratishga erishdi;
4. Badiiy ifoda vositalar fondi boyidi;

Xo'sh, bulardan birinchi yangi obrazlarning paydo bo'lgani nimalarda ko'rinadi. Mashshota, mushtariy, zuhro, xuffosh, Atorud kabi samoviy timsollar ham obraz darajasiga ko'tarilib ularga ma'lum ma'nolar yuklandi.

Har bir ijodkor salaflari ta'sirida hamda tinimsiz mehnat natijasi o'laroq o'z uslubini yarata oldi. Chunonchi Amiriy uslubi haqida to'xtaladigan bo'lsak, uning ijodi ilohiy ishqni yuqori pardalarda kuyulash natijasida badiiy yuksaklikka erishgan. Shuningdek, Amiriy ijodi kibrdan holi, hokisor ijodiyotdir. Shu xususiyatidan kelib chiqib, uni xoslar adabiyotini ommaga yaqinlashtirishga uringan, desak aslo mubolag'a bo'lmaydi. Shuningdek, Amiriy salaflari ta'sirida yangi obraz va

badiiy topilmalar, ohorli istiora va tashbehtar topish va ularni muvoffaqiyatli qo'llashga harakat qilgan va bunga erishgan ham.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Yangi qofiya va radiflar silsilasini yaratish, salaflar badiiy uslubining sintezidan yangi uslubni kashf etish, she'riyatning leksik qatlamini boyitish yo'lidagi izlanishlar Amiriy lirikasiga o'ziga xoslik bag'ishlagan.[1,122] Amiriyga ergashgan Xorazm shoirlari mana shu xususiyatlar sabab uni o'zlariga ustoz deb bilganlar. U yaratgan baytlar mazmuniga monand misralar ijod qilganlar. Mumtoz adabiyotimizda mavzu bir, xuddi Cho'lpon aytganidek. Oshiq..., mashuqa..., raqib uchligi. Ko'ngil yaqin, lekin tafakkur va tasavvur dunyosi ijodkorlarni bir-biridan ayri shakllantirgan hamda o'sha azaliy bir xillikni iste'dod va iqtidor ta'sirida yorib o'tishga muvoffaq bo'lganlar. Jumladan, an'anaviy timsollardan biri bo'lgan oshiq obrazi va uning ma'shuqa iltifoti umidida qilgan xatti-harakatlari ham Amiriyda o'ziga xos, (hukmdor nazari bilan) Xorazm shoirlari ijodida o'ziga xos tarzda ifodalangan. Jumladan Amiriy, hukmdor bo'lganligi uchunmi, yor visoli uchun "zaminu osmonlar mulkini qurbon qiladi":

*Amiri mulki dildursan, qilurman xoki poyingga,
Agar mulki zaminu osmonim bo'lsa qurboning [2,209]*

Har holda qonida shohlik bo'lgan insondan bundan kichik narsalar kutib bo'lmaydi. Yana bir baytida oshiq mashuqasi vasli uchun "Ishqi junu mulkini fath etadi":

*Vasl uchun ishqi junun mulkini fath ettim, Amir
Bactur emdi xotami la'li labingdin bir mahak. [2,208]*

Ushbu baytlar Amiriy tabiatidagi hotamtoylik, sahiylik sifatlarini yuqori pardalarda kuylaganligi bilan ahamiyatlidir. Zero, u hukmdor sifatida ham shunday edi va mashuqasi visoli uchun shunchaki kichik narsalarni in'om etishni xohlamaydi.

Uzoq yillik izlanishlar shundan dalolat beradiki, yozma adabiyot xalq og'zaki ijodi ta'sirida paydo bo'lgan va o'sha davrlardan buyon undan oziqlanib kelmoqda. Har bir ijodkor, albatta, o'z asarlarida istasa-istamasa folklorga murojaat qiladi. Chunki u ham ana shu xalqning bir vakili. Amiriyning (ya'ni hukmdorlar toifasining) o'z asarlarida folkloridan foydalanishi bu uning xalq tilini va yashash sharoitini qanchalik yaxshi bilishidan dalolat beruvchi bir vosita sifatida ahamiyatlidir. Avvalo folklorizm atamasiga izoh berib o'tsak. Professor Sarimsoqov "biror ijodkor asariga biror maqsad bilan kiritilgan folklorga xos barcha materiallarni folklor deb emas, balki folklorizm atamasi bilan yuritish lozim, chunki unga ijodkor tomonidan muayyan bir ishlov berilgan bo'ladi"[3,39] deya ta'kidlagan. "Folklorizm so'zi adabiy istiloh sifatida ilk bor XIX asrda fransuz folklorshunosi Sebiyo tomonidan qo'llangan bo'lib, folklor qiziqish va shug'ullanish ma'nosini ifodalagan".[4,22] Folklor namunalari bilan hamohang tarzda qo'llangan badiiy ijod namunalarning xalq ichida ommalashib, tez tarqalishiga folklorga xos qator omillar sababdir:

- 1) Folklor uzoq asrlik tarixga ega bo'lganligi bois uning tarkibidagi hikmatli ma'nolar xalqning qon-qoniga singib ketgan;
- 2) Qolaversa, folklorida har qanday tushuncha ixcham va ta'sirchan tarzda ifodalandi. Bu ularning yodda qolarlik xususiyatini ortishiga xizmat qiladi;
- 3) Og'zaki ijod namunalari hammaga, ya'ni kattaga ham, kichikka ham birdek tushunarli bo'ladi.

Amiriy ham o'z fikrlarini dalillash, yohud xalqqa oson yetkazish uchun folklor namunalaridan unumli foydalangan.

NATIJA VA MUHOKAMALAR

Xaql orasida "mehnatning tagi rohat" degan maqol mavjud bo'lib, ushbu hikmatli so'z insonlarni mehnatsevarlikka, halol mehnat evaziga kun kechirishga, mehnatni qadrlashga o'rgatadi.

*Xush kechur osuda darveshiki uzlat kunjida,
Boisi behjat o'lur kulfat bila mehnat ango. [2,50]*

Xaql orasida keng tarqalgan ushbu hikmatli so'zni Amiriy shunday qo'llaydiki, behjat, ya'ni xursandchilik, baxt-saodat qiyinchilik va mehnat evaziga erishiladigan azaliy tushunchalar ekanligi oydinlashadi.

*Buzuq ko'ngulni gar odob istasang chek ranj,
Ku bu xarobada beranj hosil bo'lsam ganj [5,72]*

Komil Xorazmiy ham ushbu baytda xalq orasida keng tarqalgan maqolni yangi ma'no qirralari ila bezaydi. Bunda u dunyoni xaroba deb atab, unda biror narsaga erishish uchun, albatta, mehnat qilmoq kerakligi haqidagi purma'no fikrlar ifodalangan. Shu mavzudagi baytlarni yana Komil ijodi bilan davom ettiramiz:

*Ko'ngul xo'y qil mehnatu g'am bila,
Ki matlub emas aysh-u rohat anga. [5,17]*

Avaz O'tar ushbu mazmunga biroz boshqacharoq usulda yondashiladi:

*Aziz o'lmoq tilarsan olam ichra,
O'zingga pasha qil doim qanoat.[6,185]*

Ya'ni agar olamda aziz bo'lmoqni, o'rin topmoqni istasagan inson qanoatli va mehnatsevar bo'lishi haqida fikr yuritiladi.

Amiriy ijodida ishq mavzusi ulug'langani holda ba'zi o'rnlarda nasihat ohanglarini ham kuzatish mumkin:

*Ishq zindoniga tushding, ey ko'ngul,
Dilrabolat zulmidin dod etma cho'x. [2,72]*

Amiriy ushbu baytda dunyoni zindon, zindon bo'lganda ham ishq zindoni, bandalarning Yaratganiga bo'lgan muhabbati sinovdan o'tkaziladigan zindonga qiyoslab, nolimaslik kerakligi haqidagi ibratli fikrlari nasihat ohangida yangraydi. Bunday nasihat ohangidagi baytlarni Avaz ijodida ham kuzatish mumkin.

*Ey Avaz, jam'i zar etmakdin hazar qil, tonglakim-
To sarosar bo'lmasun go'ringda moru mo'ri ganj. [6,182]*

Mifologik tasavvurga ko'ra, xazinalarni katta ilonlar va ajdaholar qo'qirab yotishi haqidagi tasavvur mavjud. Shunga ko'ra Avaz mol- dunyoga hirs qo'yganlarni ana shu ajdaho va ilonlarga qiyos etadi. Boylikka, o'tkinchi narsalarga bo'lgan muhabbat asl maqsadni unuttiradi. Shuning uchun Avaz o'ziga va barcha insonlarga mol-dunyodan hazar qilishni nasihat qiladi. Ertaga qabrga kirganingda ular ilonlarga aylanib o'zingni chaqmasin deydi.

Insonlarga nasihat qilish, ularni haq yo'lga yo'naltirish an'anasini Otaniyoz Niyoziy ham davom ettiradi:

*Ko'rarsan ishqning dashtini muhlik bo'lmayin xunso,
Bu vodi y ichra o'zni solg'oli mard ayla, ey oshiq. [7,123]*

Ushbu baytda ijodkor hayotda qanday yashashdan tashqari, eng avvalo, mard bo'lishga chorlaydi. Quyidagi baytga ham e'tibor qaratamiz:

Ko'zung bedodidin jonlar ko'ngul shohiga dod etmish,

O'zi ko'rgan sitamni shoh raiyatga yod etmish. [8,124]

Baytning birinchi misrasida ishq mavzusi yaqqol ko'zga tashlanadi. Oshiqlar mashuqa ko'zining bedodligidan ko'ngil hukmdoriga shikoyat qiladi. Demak, Allohga arz qilayotgan ekanda. Axir har bir inson Yaratganning bir zarrasi va har kishining ko'nglida Allohning jilvasi mavjud. Keyingi misraga o'tib esa xuddiki hukmdorlarga ogohlik beradi. Xalqini o'ylaydigan podsho o'zi chekkan uqubatlarni xaqli ham tortishini istamaydi. Bu misraga Niyoziyning odil podsho haqidagi o'ylari ham singdirib yuborilgan.

Ishq mavzusi umumsharq she'riyati, jumladan, o'zbek adabiyotining bosh mavzularidan biridir. Adabiyot tarixiga nazar soladigan bo'lsak, har bir ijodkor bu ko'hna mavzuni yangi-yangi tashbehtar bilan boyitib kelganini kuzatish mumkin. Adabiyotshunos Rahim Vohidov fikricha, "Ishqni kuylamagan shoirni va ishq dardi aralashmagan she'rni topish mutlaqo mumkin emas". [9,142]

Feruz adabiy merosining ham salmoqli qismini ishqiy lirika tashkil etgan bo'lib, deyarli barcha janrdagi she'rlarida ayni janr imkoniyatiga qarab ishqni tarannum etgan. [10,52] Xususan, shoir ijodida ham zohid va uning minnatli ishq haqidagi baytlarni uchratish mumkin. Chunonchi,

Dema ey zohid, manga jannat guli avsofini,

Ko'zga ilmon gulshan ko'yida butgan xoricha. [11,97]

Bu yerda Feruz lirik qahramonini zohidni gulshandalardan ham ortiq bo'lgan yori jamoli oldida jannatning bitta gulini madh etishi ajablantiradi. Chunki u shunday zebolig' oldida jannat gulini nazarga ham ilmaydi. "Jannatdagi eng oliy ne'mat – Allohning diydorini ko'rish hisoblanadi". [12,80] So'fiyning jannatdan maqsadi esa unda Alloh jamoliga muyassar bo'lishdir. Shuning uchun ham lirik qahramon zohiddan Alloh diydori turganda Firdavs-u Rizvondan so'z ochmasligini so'raydi.

Xorazm adabiy muhitining yirik vakillaridan Munis esa zohidning ta'mali ibodatini keskin tanqid qiladi:

Ko'yi gulzori erur albatta ortuq, zohido,

Or erur bilmak oni firdavsi rizvoningcha xo'b. [13,74]

Munis ushbu baytda zohidga murojaat qilib yorining husnu malohatda tengsiz jamoli zohidning azaliy orzusi bo'lgan jannatdan ustun ekangilini ta'riflar ekan, unga yor jamolini firdavsi rizvonga qiyoslash hatto ordek tuyuladi. Bu yerda, albatta, Alloh ma'nosida. Yana bir baytida Munis zohidning bu ishidan, ya'ni jannatni har narsadan ustun qo'yishi-yu barcha qilgan harakatlari faqatgina shaxsiy manfaati uchun ekanligidan unga nafratini izhor qiladi. Insoniyatga nasihat qilib, borsang faqat mayxonaga borginki, barcha yaxshiliklar u yerda jam bo'lgan va zinhor masjid tomon yurmagin, chunki u yerda senga zohidning kasofati uradi deydi. Buning natijasida ilohiy ishq minnatga aylanib qolishi mumkinligini uqtiradi:

Mayxona sori borki, sharofatlar andadur,

Masjidga kirma, yetgusi zohid kasofati. [13,150]

Otaniyoz Niyoziy ham zohidga murojaat etib agar sen mayning qudrati va ma'nosini anglamoqchi bo'lsang, tabiatdagi shaxsiy xohish-istaklardan voz kechishing kerak deya maslahat beradi:

Zohido, may ma'nin etding, emdi bil kayfiyatini,

Gar zamiringda kudurat birla hissati bo'lmasa. [8,116]

Zohid va uning minnatli ibodatiga Amiriy va Xorazm ijodkorlarining munosabatlari shundan dalolar beradiki, kimdir u orzu qiladigan jannatdan yor yuzini ortiq bilsa, yana kimdir jannatdagi gullardan mashuqasi jamoliga tenglasha olmasligi haqida bong uradi. Boshqa biri esa zohidga va uning riyodan iborat ibodatiga bo'lgan o'z nafratini bayon etadi.

Alisher Navoiy "kecha tong otquncha" kutgan, "joni bo'g'ziga kelgunicha" yo'llarini poylagan, kutaverib ko'zlarini to'rt qilgan mashuqani Amiriy yaxshi gap bilan chorlamochi bo'ladi:

*Kulbam sori gar kelsangiz, jon naqdidir podoshingiz,
Ko'z ashki birla suv sepib, mijgon bo'lur farroshingiz. [2,119]*

Baytda Amiriy Lirik qahramoni mashuqasining bir bora kulbayi vayronasiga kelishi uchun jonini nisor qiladi. Hatto ko'z yoshlaridan suv sepib, kipriklari bilan supurib qo'yadi. Jonini sovg'a tariqasida berishga hozirligi milliy odatlarimizda bo'lgani kabi uyga kelgan mehmonga tuhfa berilish holatini yodga soladi. "Mumtoz adabiyotdagi ma'shuqa o'zining bir qator an'anaviy xislatlariga ega. Shulardan biri uning hammaga mehr va muhabbat bilan qaragani holda haqiqiy oshiqqa nisbatan beparvo munosabat ko'rsatishidir".[14,17] Shuning uchun ham mumtoz she'riyatimizda, xususan, tasavvufiy ma'nolar kuylangan asarlarda yor hamisha kofir, nomusulmon, zolim, bevafo, beparvo, toshbag'ir, jafokor, sifatida mazammal qilinadi. Unga shuncha tuhfa tayyorlab turgan oshiq kulbasiga kelmasligi ana shu bemehr va beparvolik sifatidir.

Xorazm adabiy muhitining homiysi Feruz ijodida ham ushbu mavzuning ijodkor dunyoqarashi ta'sirida shakllantirilgan yangicha ifoda usulini ko'rishimiz mumkin:

*Bo'lsangiz aylabon karam kulbamiz ichra mehmon,
Maqdamingizga bo'lgusi javhari jon nisorimiz.[11,45]*

Feruz ham Amiriy singari kulbasiga mashuqasining bir bora kelishi uchun jonini poyonoz qiladi. Shu kabi ohanglarni Munis ijodida ham uchratish mumkin:

*Dardi ishqingga erur ham javhari jonim nisor,
Ham yo'lingga ko'ngul otlig' bo'stonimdur fido...
Nega Munis sori kelmassan hiromi noz ila,
Qaddu xush raftoringa nazmi ravonimdur fido. [13,203]*

Munis ijodida ushbu mavzu ana shu ikki bayt orqali biroz ma'nosi kuchaytirilgan holda yuzaga kelgan. Baytda Munis mashuqasi keladigan yo'lga ko'ngil bo'stonini fido qilmoqda, ishqida jonini u ham Amiriy va Feruz singari nisor aylagan. Keyingi baytda esa ulardan ham ortiqroq narsani yorining yurishiga qurbon qiladi. Serjilo nazm bo'stonini tortiq qilmoqda. Bu shoir uchun juda katta jasorat. Chunki butun mehnatlari, jondan aziz asarlaridan voz kechish oson emas. Bu tuhfalarning barchasi mashuqani oshiqning kulbai vayronasiga bir bora qadam bosishi uchun xolos.

Mashuqning oshiq uyiga mehmonga kelishi, yoki oshiq uning kelishini istashi mazmunidagi baytlat Ogahiy ijodida ham uchraydi:

*Ey shohsuvorim markabi qo'ygil qadam men sorikim,
Yo'lingga tufroq aylabon boshim, Tuyog'ingni o'pay.[15,82]*

Ogahiyda mavzu biro o'zgacha tus oladi. Uning lirik qahramoni yorini u tomonga yetakagan oyoqlarini o'pishga tayyor. Amiriy yorini kelishi uchun kipriklarini farroshga aylantirsa, Ogahiy

lirik qahramoni boshini mashuqasi yo'liga tuproqdek sochmoqchi. Otaniyoz Niyoziyda bu mavzu juda baland pardalarda kuylanmaydi:

*Qo'ysang makonimg'a qadam ko'z ustina, ko'z ustina,
G'am haylini aylab adam ko'z ustina, ko'z ustina.* [8,129]

Niyoziy mshuqasi uning huzuriga tashrif buyurishi bilan alamlari chekinishini ma'lum qiladi va shu bilan yoriga boshqa hadyalar in'om etmaydi.

Rojiy ijodida ham bu mavzuga ma'lum daraja ijodiy yondashilgan:

*Kelib kulbama qilmag'il ketgali,
Shitobu shitobu shitobu shitob* [16,28]

Rojiyda lirik qahramon mashuqasi allaqachon kulbasiga yetib kelgan va endi u yoridan ketmoqqa shoshmasligini so'raydi. Xorazm adabiy muhiti vakilari ijodiga nazar tashlash jarayonida shu narsaga amin bo'ldikki, Niyoziy va asosan, Rojiiy asarlarida ma'noni kuchaytirish uchun takror san'atidan unumli foydalangan.

Hamisha ishq razmi sifatida e'tirof etiluvchi obrazlardan Majnun ham Amiriy ijodida yangi qirralari bilan ko'rinish beradi. Odatda Majnun obrazi oshiq'larga maslahat beruvchi, ishqdan telba bo'lganlarga namuna sifatida ko'rsatiluvchi bir obraz sifatida mumtoz adabiyotimizda mavjud edi. Amiriy unga o'ziga xos tarzda yondashib "Laylining xaridori Majnun bo'lsa, men senga oshiqman, zero har kimning o'z munosibi bor (351)", "Boshimdan Layli hayolini ketkazmagin, meni hamisha majnun qilgil, yo rab (311)" deya Majnunga munosabatini ma'lum qiladi. Quyidagi baytida esa lirik qahramon o'zini ishq-muhabbat ramzi bo'lgan, oshiqlik qismati bo'lgan shaxslardan ham ustun qo'yadi:

*Dema Majnun ila Farhod ishq ichra musallamdur,
Bihamdillahki, mandurman muhabbat hayli yaktosi.* [2,331]

Demakki, lirik qahramon ishqda Farhod-u Majnun hamisha ilg'or degan xulosa bermanglar, men chin ishqda yagonaman, ularning ishqini mening muhabbatim oldida hech narsa emas demoqda. Bundan ayon bo'ladiki, Amiriy o'zini Majnun va Farhodlardan ortiq qo'ymoqda.

*Ko'rubon Majnuni zabun holim junun vodiysida,
Dedi taslim aylabon: "Ishq ichra ustodim kelur".* 11 [41]

Feruz qalamiga mansub ushbu bayt Amiriyga izdoshlik asosida yuzaga kelgan bo'lib, unda ham oshiq o'zini Majnundan ustun qo'yadi, hattoki Majnun oshiqqa "Ustoz" deb murojaat qiladi. Ishq bobida Majnunga ustozlik qilganlardan yana biri Munisdir:

*Ne tong Majnun mening shogirdim o'lsa,
Ki ishq atfolining ustodi men-men.* [13,179]

Baytdan anglashiladiki, Munis ishq bobida Majnunga ustoz, nafaqat Majnunga, balki barcha oshiq'larga ustoz - u.

Amiriy Feruz va Munisdek aynan Majnun ustoziman demaydi, lekin ijodini kuzatganimizda bunga qator ishoralar qilib o'tganligining guvohi bo'ldik. Bilamizki, Alisher Navoiyning "Layli va Majnun" dostoni qahramoni Majnun ko'ngliga ishq o'ti tushgan betob bo'lib, yotib qoladi. Otasi unga turli yerlardan tabiblar olib keladi, dardiga har xil choralar izlaydi. Oxiri Allohdan shofi istab Kabatullohga ham olib boradi. U yerda o'g'liga dardingga Allohdan shifo so'ragin deb uqtiradi. Majnun bu dard jism dardi emas, balki ko'ngil dardi, qalb og'rig'i ekanligini anglagani uchun Allohdan ishqini yana ham yuksaltirishini so'raydi. Amiriy ham quyidagi baytida Majnun kabi oshiqlikda rasvoyi jahon bo'lishni, ishqini orttirishini so'rab Allohga murojaat etadi:

*Tilar ko'ngulki, oshiqlik'da rasvoyi jahon o'lsam,
Ul o'ying husniga, yo Rab mani mundin battar zor et.[2,62]*

Fikrimizni Ogahiy ijodi bilan davom ettiradigan bo'lsak, uning ijodidagi komil inson to'g'risidagi qarashlardan tortib, obraz, timsol, tasviriy vositalarni qo'llashgacha Amiriya ergashish yaqqol sezilib turadi. Ushbu izdoshlik bir tomondan, Ogahiy mavjud an'analarga yuksak muhabbat bilan qaraganligida ko'rinsa, ikkinchi tomondan, mavjud poetik an'analarni o'ziga xos tarzda va muayyan darajada takomillashtirishga ham erishganligini qayd etish lozim. Buning yorqin natijasi sifatida shuni ko'rishimiz mumkinki, Ogahiy Amiriyniing :

*Kechalar mahrum emas vayronalar oy nuridin,
Sol buzuq ko'nglumga husning partavi, ey mahliqo![2,43]*

Baytiga mazmuniy davomiylik ulab bayt bitadi. Amiriya talqinicha oshiqning ko'ngli siniq, unga malham esa mashuqaning husnu jamoli. Shuning uchun mashuqa bir bor husnini ko'rsatib inoyat qilishiga O'ying nuri hatto vayronalarga tushib hammayoqni birdek nurafshon qilish holatini tamsil sifatida keltiradi. Ogahiy ushbu fikrlarni shunday davom ettiradi:

*Ey shah, karam aylar chog'i teng tut yomonu yaxshini,
Kim, mehr nuri teng tushar vayronu obod ustina. [15,37]*

Ushbu baytni ikki xil ma'noda tushunish mumkin. Birinchi ma'nosida Ogahiy xuddiki, mamlakat hukmdori bo'lgan shohga nasihat qiladi. Himmat ko'rsatmoqchi bo'lgan oningda insonlarni tabaqalashtirmasdan, u boy, bu kambag'alga ajratmasdan hammani teng tutgin tarzida nasihat qiladi. Ikkinchi ma'nosida murojaat husn iqlimining sultoni hisoblanmish mashuqaga qaratiladi. Quyosh joy tanlamay har vayrona-yu, har obod yerga birdek nurlarini taqsimlagani kabi yoridan ham hadeb raqiblarga inoyat qilavermay oshiqqa ham bir qiyo boqib qo'yishini istaydi.

XULOSA

Ko'rinib turganidek, mumtoz adabiyotimizda bir mavzudagi, ayni bir masalani yoritishga bag'ishlangan bayt-u misralar talaygina. Bunga Amiriya va Xorazm shoirlari ijodini kuzatish orqali ham guvoh bo'ldik. Ushbu xususiyat, avvalo, ijodkorlarnig qalban yaqinligidan, fikran umumiylikidan dalolat beradi. Ikki adabiy muhit o'rtasidagi bunday hamohanglik asriy an'analarning ta'siri sifatida namoyon bo'lgan. Obrazlarga yuklangan ma'nolar har bir ijodkorning maqsad va muddaolarini, shu bilan bir qatorda, mavjud masalalarga oid munosabatini ham yoritish uchun xizmat qilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Қобилова З. Муҳаббат мамлакатининг амири. Амирий ва Қўқон адабий муҳити мавзусидаги республика илмий-амалий анжуман материаллари. Тошкент. "Тамаддун" 2017.:Б-122
2. Amiriya. Devon. O'zbekcha she'rlar.- Toshkent: Tamaddun, 2017.
3. Саримсоқов Б. Фолклоризм типологиясига доир // Ўзбек тили ва адабиёти. 1980/4.: Б-39.
4. Шарипова Л. XX асрнинг 70-80-йилларида ўзбек шеърлятида фолклор. Тошкент: Фан, 2011. Б-22
5. Komil Xorazmiy. Devon.- T.: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1975.Б-72
6. Avaz. Saylanma. Б-182
7. Отаниёз Девон Охунд. Девони Ниёзий. Тошкент.: Ўзбекистон-2016.Б-123

8. Ғайипов Д. Отаниёз Ниёзий. Тошкент "Фан" 2010. Б-123
9. Воҳидов Р. Алишер Навоий ва илоҳиёт. – Бухоро, 1996.–Б.142.
10. Маҳаммадиева Ю. Ферузнинг бадиий маҳорати. PhD илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. Тошкент-2020. : Б-52
11. Муҳаммад Раҳимхон Феруз. Элга шоху ишққа қул. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1994. – Б. 97
12. Ислом. Энциклопедия. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2004. –Б. 80.
13. Шермуҳаммад Мунис Хоразмий .Сайланма.Тошкент-1980.Б-150
14. Тўхлиев Б. “Ул ойки, меҳр ила оламни муҳтарам қилди” \ \ Алишер Навоий. Ғаройиб ус-сиғар (Ғазалларнинг шарҳ ва изоҳлари). X жилдлик, 10-жилд. – Тошкент: “Ўзкитобсавдо”, 2020. – Б.17.
15. Огаҳий. Девон. Асарлар II жилд. Ғофур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти. Тошкент -1972. Б-82
16. Муҳаммад Юсуф Рожий Хоразмий.Жамолинг гулшанининг булбулиман. Танланган асарлар. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти.Тошкент-2008.Б-28